

2. Конституція України : закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

3. Про прокуратуру : закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 2–3. Ст. 12.

4. Про оперативно-розшукову діяльність : закон України від 18.02.1992 № 2135-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303.

5. Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність : наказ Ген. прокуратури України від 03.12.2012 № 4/1 // Генеральна прокуратура України : офіц. сайт. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/gl.html?_m=publications&_t=rec&id=94102 (дата звернення: 20.11.2017).

Одержано 21.11.2017

УДК 343.31

Микола Володимирович СТАЦАК,

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,

професор кафедри оперативно-розшукової діяльності

та розкриття злочинів факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

КЛАСИФІКАЦІЯ ФОРМ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Наявність злочинності, її поширення серед усіх верств населення та, відповідно, її деструктивний вплив на майже всі процеси, що відбуваються в державі, спонукає державні правоохоронні органи постійно вдосконалювати форми та заходи протидії останній. Сьогодні в Україні все ще відбуваються процеси розвитку та становлення правової, демократичної держави, але, на жаль, вони супроводжуються соціально-економічною та культурно-етичною кризами у суспільстві, що, в свою чергу, призводить до підвищення рівня злочинності. Проблема поширення злочинності була раніше і залишається дотепер досить актуальною для українського суспільства та потребує негайного реагування з боку уповноважених державних правоохоронних органів. Насамперед необхідно усвідомлювати, що процес розбудови суверенної держави неможливий без ефективної роботи її правоохоронних органів, без відповідних дієвих правових інститутів, без використання усіх наявних можливостей [1, с. 11], а також сучасних організаційно-тактичних форм оперативно-розшукової діяльності.

Необхідно відзначити, що з 20 листопада 2012 року в Україні почав діяти Кримінальний процесуальний кодекс (далі – КПК), який вніс суттєві зміни до системи вітчизняного кримінального провадження і правоохоронної системи загалом. В основу чинного КПК покладено нову концепцію кримінального процесу України. Реформовано всі

форми кримінального процесу, а новації торкнулися практично кожної ланки кримінального провадження [2, с. 209]. Не обійшлося без змін і нововведень в оперативно-розшуковій діяльності, яка тісно корелює із кримінальним процесом.

Так, після прийняття у 2012 році Кримінального процесуального кодексу України та внесення у зв'язку з цим відповідних змін до оперативно-розшукового законодавства концептуально-нормативний підхід до форм оперативно-розшукової протидії злочинності дещо трансформувався. Перш за все, це проявилось у тому, що відповідно до КПК України 1960 року, одним із завдань кримінального провадження було швидке і повне розкриття злочинів (ст. 3) [3]. У старій редакції Закону України «Про ОРД» одним із обов'язків оперативних підрозділів також було розкриття злочинів [4]. Згідно з наказами МВС України від 30.04.2004 № 458 «Про затвердження Положення про основи організації розкриття органами внутрішніх справ України злочинів загальнокримінальної спрямованості» та від 24.09.2010 № 456 «Про затвердження Положення про основи організації розкриття злочинів органами внутрішніх справ України», розкриття злочинів оперативними підрозділами здійснювалося у поєднанні з проведенням оперативно-розшукових заходів і слідчих дій та полягало в установленні всіх учасників злочинів, виявленні та належному документуванні епізодів їх злочинної діяльності, установленні інших обставин, що підлягають доказуванню у кримінальній справі і мають значення для її правильного вирішення [5–6]. Наведені положення закріплювали можливість оперативних підрозділів проводити оперативно-розшукові заходи як під час оперативної розробки, так і в процесі розслідування, що, звичайно, давало підстави відносити її до однієї із форм ОРД.

Сьогодні у чинному КПК України завдання розкриття злочинів замінене на завдання щодо забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування злочинів [7]. Оновлена у 2012 році редакція Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» серед обов'язків оперативних підрозділів вже не містить обов'язку розкривати злочини [8].

Крім того встановлено, що тривалість оперативної розробки бере початок з моменту затвердження постанови про заведення оперативно-розшукової справи до встановлення та фіксації фактичних даних про їх протиправні діяння, відповідальність за які передбачена КК України. Аналіз емпіричного матеріалу, чинного кримінального процесуального та оперативно-розшукового законодавства дозволив зробити умовивід про те, що на етапі заведення оперативно-розшукових справ починаються суттєві для подальшого законного

ведення оперативної розробки нормативні колізії, через які виникає ситуація протиставлення законності і доцільності. Суть проблеми полягає у тому, що положення абз. 1–2 п. 1 ч. 1 ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» протиричають першому реченню ч. 1 ст. 214 КПК України. Так, в абз. 1–2 п. 1 ч. 1 ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» зазначено, що одним із підстав для проведення оперативно-розшукової діяльності є наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про злочини, що готуються, та осіб, які готують вчинення злочину. Згідно з ч. 1 ст. 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», у кожному випадку наявності підстав для проведення оперативно-розшукової діяльності заводиться оперативно-розшукова справа [8]. У той же час, відповідно до ч. 1 ст. 214 КПК України «Початок досудового розслідування», слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування [7]. Згідно з ч. 1 ст. 271 КПК України «Контроль за вчиненням злочину», контроль за вчиненням злочину може здійснюватися у випадках наявності достатніх підстав вважати, що готується вчинення або вчиняється тяжкий чи особливо тяжкий злочин [7]. Виходячи із концепції кримінального права про види злочинів, яка закріплена у третьому розділі Кримінального кодексу України, злочини можуть бути закінченими та незакінченими. Закінченим злочином визнається діяння, яке містить усі ознаки складу злочину, передбаченого відповідною статтею Особливої частини цього Кодексу. Незакінченим злочином є готування до злочину та замах на злочин (ст. 13 КК України) [9]. Тобто, дії осіб на стадії готування до злочину вже є одним із видів злочину, хоча і незакінченого (ст. 14 КК України).

Відповідно до ч. 1 ст. 214 КПК України, після отримання слідчим чи прокурором від працівників кримінальної поліції інформації про обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення у вигляді готування відомими чи невідомими особами злочину (принагідно відзначимо, що готування до злочину є однією зі стадій вчинення злочину), слідчий чи прокурор зобов'язані внести зазначені відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування [7]. Це, відповідно, виключає можливість здійснення оперативно-розшукового документування злочинної

діяльності осіб у рамках оперативно-розшукової справи під час оперативної розробки, а віднесення вказаного виду діяльності до однієї із оперативно-розшукових форм ставить під сумнів.

У зв'язку з викладеним, враховуючи реалії сьогодення та потреби практичних підрозділів Національної поліції України, виникає необхідність переосмислення усталених поглядів щодо диференціації форм оперативно-розшукової діяльності. З метою обґрунтування та розроблення класифікації форм оперативно-розшукової діяльності у протидії злочинності проаналізовано думки вчених-юристів щодо диференціації вказаних форм. Так, до першої групи віднесено судження вчених, які виділяють двохвидову класифікацію організаційно-тактичних форм ОРД. Зокрема, В. Г. Бобров, Д.В. Гребельський, В. П. Євтушок, В. А. Ільчов та А. Г. Лекарь вважають, що у практичній діяльності оперативних підрозділів існує всього дві оперативно-розшукові форми – оперативний пошук та агентурна (оперативна) розробка. Окремі науковці (П. П. Підюков, І. В. Сервецький, О. М. Юрченко) виділяють у якості форм ОРД оперативно-розшуковий процес (оперативно-розшукову роботу) та адміністративно-перевірочну роботу. Другу групу об'єднує позиція науковців, які пропонують систематизувати оперативно-розшукові форми на три види. Одна частина науковців (В. М. Атмажитов, А. С. Вандишев, І. Г. Богатирьов, Л. Ф. Гула, Е. О. Дідоренко, В. П. Захаров, І. П. Козаченко, Я.Ю. Кондрацьєв, В. Л. Регульський та С. І. Халимон) дотримується думки, згідно з якою формами оперативно-розшукової діяльності є оперативний пошук, оперативна профілактика та оперативна розробка. Інша частина вчених (С. І. Давидов, В. В. Кальницький, К. Ф. Кваша, В. Н. Кукарцев, В. Б. Рушайло, В. П. Сальников, С. В. Степашин, А. Е. Чечетін та І. А. Юрченко) стверджує, що основними формами здійснення оперативно-розшукової діяльності є оперативний пошук, оперативна розробка та оперативна (попередня) перевірка. Окрему позицію займає В. О. Біляєв, який наполягає на тому, що трьохвидову класифікацію форм оперативно-розшукової діяльності утворюють оперативний пошук, оперативна розробка та оперативно-розшукове забезпечення процесу кримінального провадження. До третьої групи включено умовиводи М. М. Перепелиці, І. Р. Шинкаренка та Р.А. Халілева відносно того, що складовими чотирьохвидової класифікації форм ОРД є: 1) оперативний пошук; 2) оперативно-розшукове попередження; 3) оперативна розробка; 4) оперативно-розшукове забезпечення процесу кримінального провадження. Четверту групу утворює науковий підхід К.К. Горяїнова, В. С. Овчинського, Г. К. Синілова, А. Ю. Шумилова стосовно п'ятивидової концепції диференціації форм оперативно-розшукової діяльності, зокрема: 1) пошуковий етап; 2) оперативна

перевірка; 3) оперативна розробка; 4) контроль; 5) дискретна стадія – розшук осіб.

Підсумовуючи наведене, виходячи із аналізу наукових поглядів учених, практичної діяльності підрозділів кримінальної поліції та емпіричного матеріалу, запропоновано класифікацію форм оперативно-розшукової діяльності у наступному вигляді: оперативний пошук первинної оперативно-розшукової інформації; оперативно-розшукова превенція; оперативно-розшукове забезпечення кримінального провадження.

Список бібліографічних посилань

1. Основи оперативно-розшукової діяльності : навч. посіб. / О. Ю. Анциферов та ін. ; за ред. С. М. Гусарова. Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2015. 312 с.

2. Халілев Р. А. Протидія злочинності на ґрунті етно-конфесійних суперечностей оперативно-розшуковими засобами: регіональний аспект : монографія. Сімферополь : КрЮІ ОДУВС, 2011. 444 с.

3. Кримінально-процесуальний кодекс України : закон УРСР від 28.12.1960 № 1001-05 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05> (дата звернення: 06.03.2017). Втратив чинність.

4. Сервецький І. В., Дашко В. А. Науково-практичний коментар Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». 3-тє вид., допов. Київ : НАВСУ, 2006. 400 с.

5. Про затвердження Положення про основи організації розкриття органами внутрішніх справ України злочинів загальнокримінальної спрямованості : наказ МВС України від 30.04.2004 № 458. Київ : МВС України, 2004. 66 с.

6. Про затвердження Положення про основи організації розкриття злочинів органами внутрішніх справ України : наказ МВС України від 24.09.2010 № 456. Київ : МВС України, 2010. 110 с.

7. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–13. Ст. 88.

8. Про оперативно-розшукову діяльність : закон України від 18.02.1992 № 2135-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12> (дата звернення: 06.03.2017).

9. Кримінальний кодекс України : закон України від 05.04.2001 № 2341-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-1> (дата звернення: 06.03.2017).

Одержано 26.10.2017